

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA ÇAKALTEPE BATARYASI*

ÇAKALTEPE BATTERY IN THE ÇANAKKALE BATTLES

Murat KARATAŞ** -Buğra TERZİ***

Makale Bilgisi

Başvuru: 20 Temmuz 2023
Kabul: 25 Eylül 2023

Article Info

Received: July, 20, 2023
Accepted: September, 25, 2023

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden birisi olan Çanakkale'de, boğazın korunması amacıyla kıyılara yerleştirilen sahil bataryaları, 18 Mart 1915 tarihinde Osmanlı Devleti'nin kazandığı zaferin en önemli etkenlerden biri olmuştur. 18 Mart 1915 tarihinden sonra da boğaza yeni bataryalar eklenmiştir. Bu eklenen bataryalar, olası yeni bir donanma taarruzuna karşı hem boğaz geçişini engellemek hem de Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında devam etmekte olan kara muharebesine destek olmak amacıyla oluşturulmuştur.

Çakaltepe Bataryası, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında konumlandırılarak 1915 yılının mayıs ayında oluşturulmaya başlanmış ve haziran ayında faaliyete geçmiştir. Kurulduğu anda faal bir çatışma alanı olmayan Anadolu Yakası'nda, Çanakkale Savaşları'nın sonuna kadar da faaliyette kalmıştır. Özellikle Seddülbahir bölgesinin doğusunda görev yapan Fransız birliklerini rahatsız etmiştir. Fransız birlikleri de Çakaltepe Bataryası'nın faaliyetlerini engellemek için topçu ve gemi atışları ile faaliyette bulunmuştur.

Bu makalede Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde aktif rol almış; savaş devam ederken kurularak yedi aydan fazla görev yapmış Çakaltepe Bataryası'nın kurulması ve Seddülbahir bölgesindeki Fransız birliklerine karşı faaliyetleri konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Fransız Sektörü, İntepe, Çakaltepe.

* "Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: SBA-2021-3743"

** Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi; Tarih Bölümü; muratkrats@yahoo.com; ORCID: 0000-0003-3581-0735; Çanakkale-Türkiye.

*** Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi; İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi; Tarih Bölümü; bterzi@yahoo.com.; ORCID: 0000-0002-8141-9764; Çanakkale-Türkiye.

Abstract

In Çanakkale -one of the most important fronts of the World War I- the coastal batteries placed on the shores to protect the strait had become one of the most important factors of the victory of the Ottoman Empire on March 18, 1915. After March 18, 1915, new batteries were added to the strait. These additional batteries were created to prevent the passage of the strait against a possible new naval attack and to support the ongoing ground battle on the European side of the Dardanelles Strait.

Çakaltepe Battery was established in 1915 by being located on the Anatolian side of the Dardanelles Strait and started to be operational in May. It remained in operation until the end of the Çanakkale Battles. In particular, it disturbed the French troops who was serving in the east of the Seddülbahir region.

In this article, the establishment of the Çakaltepe Battery, which took an active role on the Çanakkale Front in the World War I and served for more than seven months during the war, and its activities against the French troops in the Seddülbahir region are discussed.

Keywords: *World War I, Çanakkale Front, French Sector, Intepe, Çakaltepe.*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli savaş alanlarından biri olan Çanakkale Cephesi, 1916 yılının ocak ayına kadar geçen bir yıldan biraz fazla bir süre içerisinde deniz, deniz altı, hava, kara ve kara altı (lağım) muharebeleri ile eşine ender rastlanan çeşitlikte bir muharebe alanı olmuştur. Saldıran açısından fazla çeşitlilikte saldırı araçları gerektiren bu muharebe, aynı zamanda savunan açısından da benzer ölçüde çeşitli savunma araçları ve yapıları gerektirmiştir. Denizaltı faaliyetlerine karşı önlemler, amfibi harekâta karşı piyade unsuru ile alınan önlemler, hava harekâtına karşı alınan önlemler, Çanakkale Cephesi'ni savunma açısından çeşitlendiren hususlar olmuştur.

Çanakkale Boğazı tahkimatı, sabit tabyaların yanı sıra bataryalar oluşturularak kuvvetlendirilmiştir. Özellikle 3 Kasım 1914 tarihli bombardımandan¹ sonra “alarm” niteliğine dönüşen savunma çabası, Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasını da kuvvetlendirmeye yönelik adımların atılmasına yoğunlaşmıştır. Hazırlanan savunma planı² ve yapılan hazırlıklar,

¹ Onur Kuşku, “Savaşın Ayak Sesleri: Seddülbahir 3 Kasım 1914 Bombardımanı”, *Anafarta*, S. 7, İstanbul 2020, s. 111-116.

² Murat Karataş, “Türk Ordusu'nun Çanakkale Cephesi'ni Savunma Planı”, *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı*, ed. Ümit Özdağ, Kripto Yayınevi, Ankara 2014, s. 297-316.

18 Mart 1915 tarihinden sonra Müttefik Filo'nun tekrar Çanakkale Boğazı'nı geçme arzusuna cesaret etmesini engelleyecek derecede sonuç doğurmuştur.

Çanakkale Boğazı'nı tahkim etme çalışmaları, 18 Mart 1915 tarihindeki Boğaz Zaferi'nden sonra da devam etmiştir. Çakaltepe Bataryası, bu bataryalardan biridir. Çakaltepe Bataryası, Çanakkale Boğazı'nı savunmakla görevli Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nca, 18 Mart 1915 saldırısı geçtikten aylar sonra Anadolu Yakası'na kurulmuş bir savunma yapısıdır. Öyle ki 25-27 Nisan 1915 tarihleri arasında iki gün süren Kumkale Muharebesi de bittikten sonra, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu Yakası, aktif bir çatışma alanı değildir. Buna rağmen Erenköy Koyu'na hâkim bir bölge olarak Çakaltepe üzerine bir batarya inşa edilmesi kararı verilmiş ve bu karar Rumeli yakasında muharebeler devam ederken Anadolu yakasında göreve başlamıştır. Batarya, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında, Karanlık Liman'daki koruganlar ile Topçamlar Tabyası arasında bulunan Çakaltepe'den ismini almıştır.

Çanakkale Cephesi'nde kara muharebelerinin başladığı 25 Nisan 1915 tarihinde, Fransız birlikleri Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasındaki Kumkale sahiline çıkarma yapmış; iki gün devam eden çarpışmadan sonra bölgeyi tahliye ederek³ Rumeli sahilinin Seddülbahir kısmına yerleşmiştir. Kumkale Muharebesi'nden sonra Çanakkale'nin Anadolu yakasında hiçbir müttefik askeri kalmamış; kara muharebeleri Çanakkale'nin Rumeli yakasında, Gelibolu Yarımadası'nda devam etmiştir.

İngiliz Askeri Tarihçi Aspinall Oglander, kara muharebeleri başladıktan sonra Seddülbahir bölgesine yerleşen Fransızlar ile ilgili olarak 1915 yılının haziran ayı için "Fransızların sağ cenahı ve bütün Fransız geri mıntıkası Anadolu sahilindeki hareketli Türk bataryalarının yan ateşine maruzdu"⁴ ifadelerini kullanmıştır. Anadolu yakasına konuşlanan Türk topçu birlikleri, kara muharebeleri boyunca Çanakkale Boğazı'nı aşar biçimde, Anadolu Yakası'ndan Rumeli Yakası'na atışlar gerçekleştirerek Seddülbahir bölgesindeki Fransız birliklerine zayıf vermişti. Fransızları bu yan ateş maruz bırakan bataryalardan biri de Çakaltepe Bataryası idi.

³ Çanakkale Cephesi'nde Kumkale Muharebesi için bk. Mehmed Celaleddin, *Harb-i Umumide Çanakkale Muhaberat-ı Berriyesi Kumkale Muharebatı*, yay. haz. Murat Karataş, Nobel Yayınevi, Ankara 2007; Yeşim Karayar, *Çanakkale Savaşları'nda Anadolu Yakası'nın Savunması ve Kumkale Muharebesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021. Hüsnü Özlü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde Fransızların Anadolu'ya Geçme Girişimi ve Kumkale Savunması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 64, Ankara 2019, s. 313-338.

⁴ General C.F. Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 2, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 45.

Bataryanın Kuruluşu ve Teknik Özellikleri

Çakaltepe Bataryası, 27 Nisan 1915 tarihinde Anadolu sahilinin Fransızlar tarafından tahliye edilmesinden sonra Çanakkale Boğazı'nı savunmakla görevli Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın emriyle kurulmaya başlanmıştır. Mayıs ayında inşaatına başlandığı anlaşılan⁵ batarya, kısa zamanda faal hale getirilmeye çalışılmıştır. 11 Mayıs 1915 tarihinde bölgeyi ziyarete giden Haydar (Alganer) Bey hem Çanakkale Boğazı geçişi engellemek hem de Boğaz'ın karşı yakasına konumlanmış olan Fransız birliklerine topçu ateşi ile zayıf vermek amacıyla kurulmaya başlanan Çakaltepe Bataryası hakkında bilgi vermiştir. İnşaatında birçok askerin çalıştığını günlüğüne kaydeden Haydar Bey, İstanbul'dan gelecek 15'lik topların henüz ulaşmamış olduğunu ve bataryanın ancak 20 güne kadar faal hale gelebileceğini, inşaattan sorumlu iki subaydan birisi Yüzbaşı Halil Bey'den öğrenmiştir.⁶

15'lik top (150mm) olarak ifade edilen top, uzun menzilli gemi toplarıdır. 150/40'lık bu gemi toplarından 5 adedi Dardanos Bataryası'na; 2 adedi Gözcü Baba Bataryası'na, 2 adedi Subaşı Bataryası'na ve 4 adedi Çakaltepe Bataryası'na olmak üzere Çanakkale Boğazı'na 14 adet konuşlandırılmıştır.⁷ Bu 150 mm'lik toplarından 4 adedi, Çakaltepe Bataryası'nın silahını oluşturmuştur.⁸ Maksimum atış menzili 8.5 mil (13,7 km) olan bu Krupp markalı gemi topu⁹, Alçitepe dahil olmak üzere neredeyse tüm Seddülbahir bölgesini ateşe tutabilecek kapasitededir. Aslında Anadolu Yakası'na yerleştirilen topların kısa ve uzun menzilli olmasının stratejik etkisi bir yana, elde fazla olan mermileri kullanabilmek için cephane durumuna göre hareket edildiği de anlaşılmaktadır ki Çakaltepe Bataryası'na, elde fazla sayıda bulunan 15'lik top mermilerini daha verimli kullanılmak için 15'lik top yerleştirildiği görülmektedir.¹⁰

Bir de 15/40'lık bu topun, gerçekte bir gemi topu olduğu düşünüldüğünde, gemiler için uygun olan bir silahın karaya konumlandırılarak aktif hale sokulduğu, Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi'nin de 15 cm'lik bu topların

⁵ *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 3. Ağır Topçu Alayı*, C. 1, yay haz. Buğra Terzi vd., ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022, s. 383.

⁶ Haydar Mehmet Alganer, *Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 24.

⁷ Bayram Akgün, *Boğaz'ın Fedailerini, Çanakkale Boğazı Muharebelerinde Türk Topçusu*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2018, s. 205-206.

⁸ Çakaltepe Bataryası'nın Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi tarafından hazırlanan vaziyet planı için bk. Ek 1.

⁹ Fahri Türk, "Krupp Firması", *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul 2023.

¹⁰ Hermann Lorey, *Çanakkale'de Deniz Harbi*, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 212-213.

yerleştirilme planları hazırladığı görülmektedir. Bu plana sadık kalınarak hazırlanan batarya da 25 adet mermi için cephane girintileri, tabanca kaidesi altında beton yapı, dar iletişim siperi ve siper korkulukları bulunmaktadır.¹¹

Bataryanın Faaliyetleri

1915 yılının mayıs ayının sonunda Çakaltepe Bataryası, küçük eksiklikler olsa da büyük oranda bitirilmiştir. Bu zamanda Hasan Mevsuf Mıntıkası'nda görevli bulunan bir bölük kadar kuvvet, Çakaltepe Bataryası'nda görevlendirilmek üzere yola çıkmıştır. 3'üncü Alây Kumândânı Yarbay Ömer Zeki Bey, 30 Mayıs 1915 tarihinde Hasan-Mevsuf Mıntıkası Kumândânlığı'na gönderdiği yazıda, "Çakaltepe'ye gidecek olan bölük şimdi hareket edecektir" emrini vermiştir.¹²

Çakaltepe Bataryası Kumandanlığı'na Yüzbaşı Nazmi Efendi atanmıştır. Nazmi Efendi, bataryanın mükemmel hale getirilmesi amacıyla haziran ayının başından itibaren çalışmalara başlamıştır. Nazmi Efendi, top kamalarının tamir edilmesi için kamacı ve kereste işleri için marangoz; kazma, kürek, el arabası, lamba, tıpa ve hartuç anahtarları gibi alet ve edevat gönderilmesini talep etmiştir. Aynı zamanda sıhhiyelerin ve askerlerin kullanması için kaput ve ayakkabı gibi eksiklikleri gidermeye gayret etmiştir.¹³

3'üncü Alây Kumândânı Yarbay Ömer Zeki Bey de Çakaltepe Bataryası'nın tahkim edilmesi için 5 Haziran 1915 tarihinde Orhaniye Tabyası'ndan bir dürbün neferi ile bir el arabasının Yüzbaşı Nazmi Bey'e acilen gönderilmesini sağlamıştır.¹⁴ 20 Haziran 1915 tarihinde Hasan-Mevsuf Bataryası'ndan 143 adet tahrîb dânesi ile 39 adet tıpalı dânesini Çakaltepe Bataryası'na göndermiştir.¹⁵ İlave olarak 586 adet de hartuç dânesi yollamıştır.¹⁶ Bataryanın nakliye vasıtaları güçlendirilmiş, bir iki mekkare ile yapılan taşıma işinin yetersiz olması nedeniyle 21 Temmuz günü iki nakliye arabası yollamıştır.¹⁷

Çakaltepe Bataryası, haziran ayının ortalarında ateş eder duruma getirilmiştir. Batarya ilk ateşini, 13 Haziran 1915 tarihinde gerçekleştirmiş;

¹¹ Gemi topu olarak üretilmesine rağmen kara üzerinde nasıl konumlandırılacağına dair, Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi tarafından bir de çizim yapılmıştı. *ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) Arşivi*, BDH (Birinci Dünya Harbi Kataloğu) Klasör Nu: 4619 Dosya Nu, 49 Fihrist Nu: 4-81. Bk. Ek 2

¹² *ATASE Arşivi*, BDH Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H25, Fihrist Nu: 18.

¹³ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H24, Fihrist Nu: 9-9a.

¹⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H24, Fihrist Nu: 1-16

¹⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H27, Fihrist Nu: 1, 19a.

¹⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H27, Fihrist Nu: 1, 24.

¹⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H34, Fihrist Nu: 1, 7.

saat 16.30'da Seddülbahir bölgesindeki düşman topçusu ile karşılıklı bir top atışı düellosu yaşanmıştır. Top atış düellosu, neredeyse her gün devam etmiştir. Kimi zaman Çakaltepe'nin atışları kimi zaman Seddülbahir'deki Fransız topçusunun atışları karşılıksız kalırken her iki taraf da başlayan bir atışa karşı anında cevap vermeye gayret etmiştir. Temmuz ayı sonuna kadar Çakaltepe Bataryası, 15 Haziran 1915 gecesi saat 21.00'da ateş etmiştir. 17 Haziran günü saat 19.00'da, 18 Haziran günü saat 18.00'da, 21 Haziran günü saat 21.30'da, 28 Haziran günü saat 11.30'da 29 Haziran günü saat 14.50'de, 30 Haziran günü saat 19.30'da ve gece saat 00'da, 1 Temmuz günü saat 04.50, 12 Temmuz günü saat 07.15'te, 13 Temmuz günü saat 16.00'da, 20 Temmuz günü saat 23.05'te, 21 Temmuz günü saat 10.45'te, 22 Temmuz günü saat 16.30'da, 21 Temmuz günü saat 10.45'te, 22 Temmuz günü saat 16.40'ta atışlar yapmıştı.¹⁸ Seddülbahir bölgesindeki Fransız topçusu ise 18 Haziran saat 18.50'de, 18 Haziran günü saat 18.00'da 28 Haziran günü saat 11.30'da, 29 Haziran günü saat 14.50'de, 9 Temmuz günü 07.00'da, 12 Temmuz günü saat 07.15'te, 21 Temmuz günü saat 10.45'te, 22 Temmuz günü saat 16.40'ta, 24 Temmuz günü saat 17.00'de, 30 Temmuz günü saat 21.30'da karşılık vermiştir.¹⁹ Tüm bu, iki yaka arasındaki karşılıklı top atışları, Çanakkale Cephesi kapanana kadar devam etmiştir. Çanakkale Cephesi kapanmadan hemen önce 1915 yılı sonunda Çakaltepe'de 150 mm'lik 4 adet topun halen aktif olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁰

Çakaltepe Bataryası'nın Fransız Sektörüne Etkisi

Seddülbahir bölgesindeki Fransız birlikleri de Anadolu yakasındaki Türk bataryalarına ateş etmek için menzili uzun topçu birliklerini konuşlandırmışlardır. Ancak Çanakkale Boğazı'nın içerisine girebilen Suffren, Saint Louis, Henri IV, Gaulois, Patrie gibi çeşitli zırhlılar da muharebe boyunca küçük hedefli olarak Türk bataryalarına atışlar gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan Fransız birlikleri için savaş gemisi kullanmak gibi bir avantaj söz konusudur. Bu durum, muharebeler anında tutulan günlüklere yansımıştır. İhtiyat Zabiti Kazım Şakir, konuya dair günlüğüne "Düşman gemileri vakit vakit harabelerin sağına düşen Çakaltepe ve soluna düşen İntepe'deki toplarımıza mermiler atıp duruyorlar." ifadelerini yazmıştır.²¹

¹⁸ ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H26, Fihrist Nu: 21; H27, Fihrist Nu: 1a; 9; 15a, 21; Dosya Nu: H28, Fihrist Nu: 21; Dosya Nu: H29, Fihrist Nu: 1, 2, 2a, 7a; H32, Fihrist Nu: 11, 18; H33, Fihrist Nu: 25a; H34, Fihrist Nu: 4, 7a, 14.

¹⁹ ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H27, Fihrist Nu: 15, 15a; H28, Fihrist Nu: 23; H29, Fihrist Nu: 1; H31, Fihrist Nu: 14a; H32, Fihrist Nu: 11; H34, Fihrist Nu: 7a, 14, 23; H36, Fihrist Nu: 5.

²⁰ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, VIII. Cilt, Deniz Harekâtı, Gnkur. Basımevi, Ankara 1976, s. 152-153.

²¹ Kazım Şakir, *1915 Gelibolu Harbi Günlüğü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s. 81.

Fransız topçu birlikleri nöbetleşe olarak devraldıkları atış talimlerini Anadolu yakası istikametine yoğun bir şekilde yöneltmeye, Çakaltepe Bataryası'nın faaliyete geçmesinin ardından başlamıştır. Bu atışlar, çoğu zaman harita kullanmadan ve uçak gözetleme raporlarına dayanmadan yapılmıştır. “Bizim vazifemiz, kıtaatımızın yan ateşine alan Anadolu tarafındaki Türk bataryalarına, mümkün olduğu kadar şiddetle ateş ederek onları susturmaya çalışmaktır” ifadelerini kullanan Fransız sektöründe görevli Topçu Teğmeni Henry Feuille, zırhlıların Anadolu sahillerine isabetli isabetsiz, lüzumlu lüzumsuz atışlar yapıp durduğundan söz etmiştir. Boğazın iki yakasında bulunan, kimi zaman isabetli kimi zaman isabetsiz yapılan top atışı düellosu hakkında Feuille, günlüğüne şu şekilde not düşmüştür: “6 Haziran sabahı daha pek erken Anadolu sahilinden mermi yağmuru başladı. Yüzümüzü gözümüzü yıkamaya vakit bulamadan toplarımızın başına biz de mukabil ateş açıyoruz. Düşman endahtı gittikçe isabetli oluyor. Bir mermi, bataryayı muhafaza eden kum dolu kasaların üzerinde pathyor.”²²

Anadolu Yakası'ndaki bataryalarını susturmak için Fransızlar 18 Haziran 1915 tarihinde bir gece baskını planlamışlardır. Topçu Kumandanı Binbaşı Aldebert, Anadolu sahilindeki Türk bataryasını imha etmek için 300 kişilik bir gönüllü birlik oluşturmaya başlamış; ancak bu operasyondan son anda vazgeçilmiştir.²³ Bu riskli plandan vazgeçilmesinin ardından Müttefik Filo'ya ait gemiler Çanakkale Boğazı'ndan girerek Anadolu yakasına daha fazla yönelmiştir. Nitekim 21 Haziran 1915 tarihinde Suffren, 4 Temmuz 1915 tarihinde IV Henry, 9 Temmuz 1915 tarihinde Gaulois; 21 Temmuz 1915 tarihinde Saint Louis zırhlısı, Çanakkale Boğazı'nın içlerine sokularak Anadolu Yakası'ndaki bataryaları bombalamıştır. Bu bombardımanlara karşı Anadolu Yakası'ndaki Türk topçuları da yanıt vermiştir. Öyle ki Seddülbahir bölgesinde sabit kalan her türlü Müttefik tahkimatı, bu bombardımandan etkilenmiştir. Mermi yağmurları altında faaliyet yürüten Fransız Topçusu Henri Feuille, artık karaya oturtularak Fransız sektöründe sabit halde bekleyen River Clyde gemisinin Anadolu yakasından nasıl etkilendiğini “Plajda, bir liman yapılmıştı. Bu limanın toprak iskelesi, İngilizlerin Truva Gemisi dedikleri cesur River Clyde şilebinin pruvasına kadar dayanıyordu. Truva Gemisi, her gün Anadolu sahilindeki Türk bataryalarının savurdıkları gülleleri, gözünü kıpırdatmadan yiyip duruyordu.” ifadeleri ile aktarmıştır.²⁴

Fransız Seferi Kolordu Komutanı olarak görev yapan Henri Joseph Étienne Gouraud'nun 30 Haziran 1915 tarihinde Anadolu yakasından atılan bir top

²² Capitaine H. Feuille, *Face Aux Turcs, Gallipoli 1915*, Paris 1934, s. 95.

²³ Capitaine H. Feuille, 1934, s. 98-99.

²⁴ Capitaine H. Feuille, 1934, s. 141.

merminin isabeti ile yaralanması, Seddülbahir bölgesinde Fransız sektörünün yaşadığı en trajik olaylardan birisi olarak değerlendirilebilir.²⁵ Fransız generalin yaşadığı bu yaralanma olayına şahit olan Henry Feuille, o güne dair anılarına “Merminin patlamasıyla General Gouraud bulunduğu yerden sekiz metre ileriye fırlamış ve boş obüs kıtalarının üzerinden geçerek bir incir ağacının üzerinde asılı kalmıştır. General ağır surette yaralanmıştır. Sağ kolu kopmuş ve kalçası ile bacağı kırılmıştır. Bundan başka birçok küçük yaralar almıştır. Generalin ağaç üzerinde asılı kalan vücudu büyük ihtimalla indirilerek hastaneye nakledilmiştir” şeklinde not almıştır.²⁶

Fransız sektöründe Anadolu yakasından yapılan mermi atışlarının rutin bir hâl aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Fransız generalin uğradığı bu talihsizliğin muharebeler boyunca diğer askerler açısından da yaşandığını söylemek mümkün görünmektedir. Nitekim 19 Temmuz 1915 tarihinde Anadolu Yakası’ndan atılan merminin, Bozcaada’ya gitmek üzere olan bir gemiye binmekte olan bir birlik üzerine düştüğü; 17 kişinin öldüğü ve 40 kişinin de yaralandığı görülmektedir.²⁷

Çakaltepe Bataryası’nda Yaşanan Sorunlar

Bataryadaki topların kamalarını tamir etme işi, oldukça probleme neden olmuş; gerek alay komutanının gerekse batarya komutanının, nitelikli²⁸ bir kamacı ustasının bataryada görevlendirilmesi yönündeki uğraşları, uzunca bir aradan sonra faydalı konuma sokulabilmiştir. Bu anlamda Kumkale Taburu Kamacısı İbrahim Usta, sadece Çakaltepe için görevlendirilmiş²⁹ ancak teknik uğraş gerektiren bu konuda İbrahim Usta yeterli çözümü üretememiştir. Batarya Komutanı Yüzbaşı Nazmi, atış esnasında çıkan kamaların yeniden yerlerine koyulamadığından şikâyet ederek, başka bir kamacının görevlendirilmesini Alay Komutanlığı’ndan şu şekilde talep etmiştir: “*Bugün esnâ-yı endâhtta kamalar çıktı. Buraya gönderilen kamacı, bunları anlamıyor(um) diyerek ızmâr-ı ‘aciz ediyor. Bu yüzden toplar mu‘attal kılındı. Lütfen ve merhameten ya Ahmed ya Hamdi veyâ Hasan-Mevsuf*

²⁵ Charles Baussan, “General Gouraud,” *Studies: An Irish Quarterly Review* 7, no. 27 (1918), p. 400-415.

²⁶ Capitaine H. Feuille, 1934, s. 104-105.

²⁷ Charles Roux, *Çanakkal’a Seferi*, çev. Mehmet Nihad ve Asım, Matbaa-i Askeriye, Dersa’adet 1337, s. 141.

²⁸ Çanakkale Savaşları esnasında teknik ve vasıflı elemanların rollerini gözler önüne seren bir çalışma için bk. Didem İlkem Cumalı, “Zaferde Bahsi Geçmeyen Kahramanlar: Kamacılar”, *Anafarta*, Sayı 16, İstanbul 2022, s. 10-19.

²⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H28, Fihrist Nu: 6.

*Mıntıkası'ndaki Mehmed ustalardan birini burada ifâ-yı vazîfe etmek üzere sâ'at sür'at-i i'zâmı ehemmiyetle 'arz olunur.'*³⁰

Bataryadaki toplar, ateş edildikten kısa bir süre sonra tekrar ateşe hazır hale getirilmesi için kullanılan araç ve gereçlerin eksikliği, ciddi bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Gaz yağı, bez, anahtar, gibi eksikliklerin hızlıca karşılanması yönünde Batarya Kumandanı Yüzbaşı Nazmi'nin ısrarlı talepleri görülmektedir.³¹

Çakaltepe Bataryası'nın vazifesini kusursuz ve zamanında gerçekleştirebilmesi için yapılan bu uğraşlar etkili de olmuştur. İbrahim Arıkan harp hatırasına “Anadolu sahilinde, İntepe ve Çakaltepe'deki bataryalarımız düşman hatlarını yan ateşine alıyor ve Seddülbahir'deki düşman yükleme ve boşaltma noktası da alt üst oluyordu” ifadelerini not almıştır.³² Benzer şekilde Çakaltepe'nin kimi zaman bir uğrak yeri olduğu, bazı birliklerin sevk esnasında Çakaltepe'de konakladığı da anlaşılmaktadır. Bu konaklamaların Çakaltepe Bataryası'nın korunaklı, çukur ve gizli yerlere sahip olduğu için tercih edildiği de anlaşılmaktadır.³³ Belki de bu korunaklı yapısı nedeniyle Ressam Mehmet Ali Laga'nın 1915 yılına tarihlenen eşsiz Çanakkale Muharebe Alanı resimlerinden birisi de Çakaltepe Bataryası'dır.³⁴

Çakaltepe Batarya Şehitleri

Basına yansıyan bir habere göre Çakaltepe Bataryası'nın ilk şehidi, bir düşman uçağının bombardımanı sonucu olmuştur. “Vuku'ât-ı Harbiyye” başlığı verilen olaylar zincirinde “6 Haziran 1331 (19 Haziran 1915): Anadolu mintikasında: Öğleden evvel 9,30 da bir düşman tayyaresi Çakaltepe üzerine iki bomba attı ve bir nefer şehit ve bir nefer mecruh oldu.” şeklinde bir ifade kullanılmıştır.³⁵ Haberde ismi geçmese de bu ilk şehidin, Bursalı Ahmed oğlu Ahmed olduğu anlaşılmıştır.

İntepe-Çakaltepe mintikası içerisinde yer alan Çakaltepe Bataryası'nda görevli iken şehit olanlara dair Milli Savunma Bakanlığı'nın Şehitlerimiz

³⁰ ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H28, Fihrist Nu: 22.

³¹ ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H28, Fihrist Nu: 8.

³² İbrahim Arıkan, *Harp Hatıralarım- Bir Mehmetçiğin Çanakkale, Galiçya, Filistin Cephesi Anıları*, yay. haz. Selman Soydemir, Abdullah Satun, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, s. 58.

³³ 10 Eylül 1915 tarihinde İntepe'den yola çıkan birliğin Çakaltepe'ye geldiği ve “çukur ve gizli mahallerde karargâh” kurduğu ile ilgili veri için bk. İbrahim Arıkan, *Osmanlı Ordusunda Bir Nefer*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 33.

³⁴ Mustafa İzzet Çetin, *Ressam Mehmet Ali Laga ve Çanakkale Resimleri*, Çanakkale 1988. Ayrıca bk. Elvan Topallı, “Mehmet Ali Laga”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul 2022. Mehmet Ali Laga'nın Çakaltepe Bataryası çizimi için bk. Ek 3.

³⁵ “Vuku'ât-ı Harbiyye”, *Tanin*, 24 Eylül 1915 (11 Eylül 1331.) No: 2432, s. 3.

listesi 4 (dört) adet şehit kaydı sunmaktadır.³⁶ Başka bir askerî veride ise 3'ü (3) Şehitlerimiz listesi ile uyuşan 6 (altı) şehit kaydı bulunmaktadır.³⁷ Bu hali ile Çakaltepe Bataryası'nda görevli iken şehit olan İstanbullu Mehmed Hikmet Paşa oğlu Ömer Samimi, Çorumlu Veli oğlu Ali, Kastamonulu Mustafa oğlu Tahir, Çanakkaleli Hacı Emin (veya Hacı Hüseyin) oğlu Ahmed, Bursalı Ali oğlu Nazif, Ankaralı Tahir oğlu Osman ve Bursalı Ahmed oğlu Ahmed'in künye bilgileri tespit edilebilmiştir.

Dönemin basınında olduğu gibi verilen zayiata dair arşiv belgelerinde,³⁸ hatta anılarda³⁹ dahi izine rastladığımız Çakaltepe'de, şehit olup defnedilen askerlere dair elde olan veriler, bölgede bir şehitliğin var olması gerektiğine dair de bilgi sunmaktadır. Üstelik yukarıda arz edilen kayıtların hastaneye tedavi için gelip vefat eden kişiler olduğu düşünüldüğünde defnedilen şehit sayısının daha fazla sayıda olduğu düşünülmektedir.

Savaş Sonrasında Çakaltepe Bataryası

Çakaltepe Bataryası'nın akıbetine dair net veriler olmasa da Çanakkale Savaşları'ndan hemen sonra varlığına dair veriler mevcuttur.⁴⁰ Birinci Dünya Harbi'nin hemen sonrasında kurulan İngiliz Komisyon'un görev aldığı Çanakkale'de, Çanakkale Muharebe sahasında kalan tahkimatlara dair bir çalışma yapılmıştır. Mitchell Raporu⁴¹ olarak bilinen bu belgede Çakaltepe Bataryası'na dair çeşitli veriler mevcuttur. Rapora göre Çakaltepe'de olduğu ifade edilen beş adet topun ikisi Birleşik filonun ateşleri sonucu kullanım dışı kalmış; kullanılan toplar da batarya mevkiinden yaklaşık 1.500 metre iç kesime götürülmüştür. Raporda "Çakaltepe Bataryası'nda bulunan toplar indirekt atış yapabilen seri atımlı toplardır. Bu açıdan Seddülbahir'deki İngiliz

³⁶ 1175 (İli Belli Olmayan), 3004 (Kastamonu), 595-596 (Çanakkale), 4349 (Bursa), 3732 (Ankara) ve 98 (Bursa) sıra numaralı kayıtlar için bk. *Şehitlerimiz: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik*, 5 Cilt, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara 1998.

³⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 4620, Dosya Nu:53A, Fihrist Nu: 1-7.

³⁸ 17 Kanun-u evvel 1331 tarihinde Sufren zırhlısının açtığı ateşten Çakaltepe'de iki kişinin yaralandığı ile ilgili bk. *ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 4620, Dosya Nu. 53A, Fihrist Nu.1-6.

³⁹ 1894 doğumlu Çanakkale'in Bayramiç İlçesi doğumlu Recep Kutluer, topçu olarak katıldığı Çanakkale Cephesi'nde Çakaltepe'de görev aldığını ve vücudunun çeşitli yerlerinden yaralar aldığını söylemiştir. Bk. Cahit Önder, *7 Cephenin Gazileri Anlatıyor*, Nesa Ofset Matbaacılık, İzmir 2005, s. 19.

⁴⁰ 1915 yılının sonuna ait Almanca hazırlanmış bir kroki için bk. Ek 4.

⁴¹ 1919 yılının Ekim ayında İngiliz Savaş Bakanlığı'na Francis Herbert Mitchell tarafından sunulduğu anlaşılan ve Mitchell Raporu olarak bilinen bu çalışmayı tahliye açısından değerlendiren bir çalışma için bk. Buğra Terzi, "Mitchell Raporu'na Göre Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi ve Tahliyenin Günümüz Tarih Yazımında Doğurduğu Sorunlar", *Anafarta Dergisi*, Sayı 17, İstanbul 2022, ss. 18-27.

ve Fransız harekâtını taciz etmek için oldukça uygundur.” ifadeleri yer almakta; “sipersiz” tahkimata sahip olduğu vurgulanmaktadır. Batarya cephanesinin batarya mevkiinin yakınında toprak kazarak oluşturulan sığınaklara istiflendiği belirtilmektedir.⁴²

Sonuç

Kurulduğu andan itibaren, faaliyete geçtiği 1915 yılının Mayıs ayından 1916 yılının Ocak ayına kadar geçen yedi aylık süre içerisinde Çakaltepe Bataryası, topçu personeli ile Çanakkale Savaşları'nın bir parçası olmuştur. 1915 yılının Mart ayından itibaren tüm Çanakkale Cephesi'nde Anadolu yakasının önemi ve etkinliğinin oldukça azaldığı düşünüldüğünde; Rumeli Yakası'ndaki Fransız sektörüne yönelik olarak Boğaz'ı aşan atışlarla düşmanı rahatsız etme amacına matuf olarak oluşturulmuş bu batarya, Gelibolu Yarımadası'ndaki şiddetli çarpışmalara kıyasla oldukça “güvenli(!)” bir alan olarak görülse de gemi topları ve uçak bombardımanından etkilenmiş; zayıf vermiş; şehit vermiştir. Bombardıman sonrası tekrar aktif hale gelebilmesi için teknik olarak olağanüstü çaba harcanmıştır. Özellikle bu konuda kamacıların faaliyetleri dikkat çekmiştir.

Çakaltepe Bataryası, Çanakkale'de kara muharebeleri devam ederken yedi aydan fazla bir müddet boyunca, Çanakkale Boğazı'nı geçen aşırı topçu ateşleri ile Seddülbahir bölgesindeki Fransız birliklerini rahatsız etmiş; zayıf vermelerine neden olmuştur. Bu nedenle Gelibolu Yarımadası'ndaki tüm müttefik askerleri arasında Fransız birliklerinin, Anadolu'dan yapılan topçu ateşlerine maruz kalmak ve kendisini bu yönde savunmaya çalışmakla farklı bir mücadele alanı olmuştur.

Çakaltepe Bataryası'nın, Çanakkale Savaşları'nın sonrasına tarihlenen verilerine ulaşılmıştır. Bu kapsamda 1919 yılına kadar varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Kaynakça

Arşivler

ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) Arşivi, BDH (Birinci Dünya Harbi Katalogu)

ATASE Arşivi, BDH-Klasör Nu: 4619 Dosya Nu: 49 Fihrist Nu: 4, 81.

ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 4620, Dosya Nu:53A, Fihrist Nu: 1-7.

⁴² Report of the Committee Appointed to Investigate the Attacks Delivered on and the Enemy Defences of the Dardanelles Straits, 1919, s. 215, 446, 475, 481. Mitchell Raporda yer verilen Çakaltepe Bataryası teknik çizimleri için bk. Ek 5.

- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 4620, Dosya Nu: 53A, Fihrist Nu.1-6.
- ATASE Arşivi*, BDH Klasör Nu: 4623, Dosya Nu: 65, Fihrist Nu: 3-28.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 4623, Dosya Nu 65, Fihrist Nu: 3-29.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H24, Fihrist Nu: 1-16, 9-9a.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H25, Fihrist Nu: 18.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H26, Fihrist Nu: 21.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H27, Fihrist Nu: 1, 1a, 9; 15, 15a; 19a, 21, 24.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H28, Fihrist Nu: 6, 8, 21, 22. 23.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H29, Fihrist Nu: 1, 2, 2a, 7a.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H31, Fihrist Nu: 14a.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H32, Fihrist Nu: 18, 111.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H33, Fihrist Nu: 25a.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H34, Fihrist Nu: 1, 4, 7, 7a, 14, 23.
- ATASE Arşivi*, BDH, Klasör Nu: 5633, Dosya Nu: H36, Fihrist Nu: 5.

Kitaplar

- Akgün, B. (2018). *Boğaz'ın Fedailerini 2: Çanakkale Boğazı Muharebelerinde Türk Topçusu*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Alganer, H. (2009). *Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü*, Deniz Basımevi, İstanbul.
- Arıkan, İ. (2007). *Harp Hatıralarım- Bir Mehmetçiğin Çanakkale, Galiçya, Filistin Cephesi Anıları*, Yay, Haz.Selman Soydemir, Abdullah Satun, İstanbul-Timaş Yayınları.
- Arıkan, İ. (2010). *Osmanlı Ordusunda Bir Nefer*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*. (1976). VIII. Cilt, Deniz Harekâtı, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- Çetin, M. İ. (1988). *Ressam Mehmet Ali Laga ve Çanakkale Resimleri*, Çanakkale.
- Feuille, H. (1934). *Face Aux Turcs, Gallipoli 1915*, Paris.
- Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 3. Ağır Topçu Alayı*. (2022). Cilt 1, Yay Haz. Buğra Terzi vd., Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Lorey, H. (2018). *Çanakkale'de Deniz Harbi*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mehmed C. (2007). *Harb-i Umumide Çanakkale Muhaberat-ı Berriyesi Kumkale Muharebatı*, Yay. Haz. Murat Karataş, Nobel Yayınevi, Ankara.

- Oglander, A. (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 2, Arma Yayınları, İstanbul.
- Önder, C. (2005). 7 Cephenin Gazileri Anlatıyor, Nesa Ofset Matbaacılık, İzmir.
- Report of the Committee Appointed to Investigate the Attacks Delivered on and the Enemy Defences of the Dardanelles Straits* (1919).
- Roux C. (1337). *Çanakkal'a Seferi*, Çev Mehmet Nihad ve Asım, Matbaa-i Askeriye, Dersa'adet.
- Şakir, K. (2015). *1915 Gelibolu Harbi Günlüğü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Şehitlerimiz: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik*, (1998). 5 Cilt, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Yayını,

Makaleler

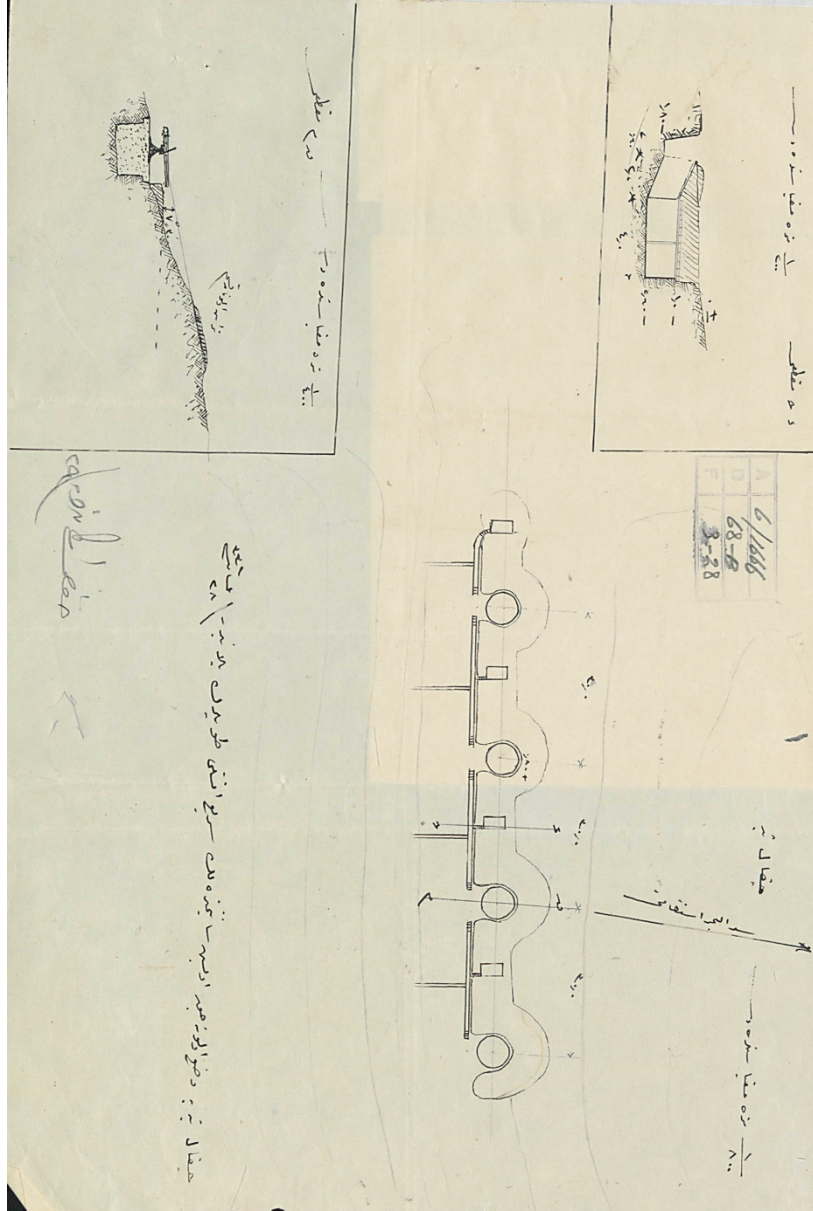
- “Vuku’at-ı Harbiye”, *Tanin*, 24 Eylül 1915 (11 Eylül 1331), No: 2432, s. 3.
- Baussan, C. (1918). “General Gouraud”, *Studies: An Irish Quarterly*, Review 7, no. 27, pp. 400-415.
- Cumalı, D. İ. (2022). “Zaferde Bahsi Geçmeyen Kahramanlar: Kamacılar”, *Anafarta*, Sayı 16, İstanbul, ss. 10-19.
- Karataş, M., “Türk Ordusu'nun Çanakkale Cephesi'ni Savunma Planı”, 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı, Ed. Ümit Özdağ, Kripto Yayınevi, Ankara 2014, ss. 297-316.
- Kuşku, O., “Savaşın Ayak Sesleri: Seddülbahir 3 Kasım 1914 Bombardımanı”, *Anafarta*, Sayı 7, İstanbul 2020, ss. 111-116.
- Özlu, H., Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde Fransızların Anadolu'ya Geçme Girişimi ve Kumkale Savunması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 64, Ankara 2019.
- Terzi, B. (2022). “Mitchell Raporu'na Göre Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi ve Tahliyenin Günümüz Tarih Yazımında Doğurduğu Sorunlar”, *Anafarta*, Sayı 17, İstanbul, ss. 18-27.
- Topallı, E. (2022). “Mehmet Ali Laga”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- Türk, F. (2023). “Krupp Firması”, *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, İstanbul.

Tezler

- Karayar, Y. (2021). *Çanakkale Savaşları'nda Anadolu Yakası'nın Savunması ve Kumkale Muharebesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilimdalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.

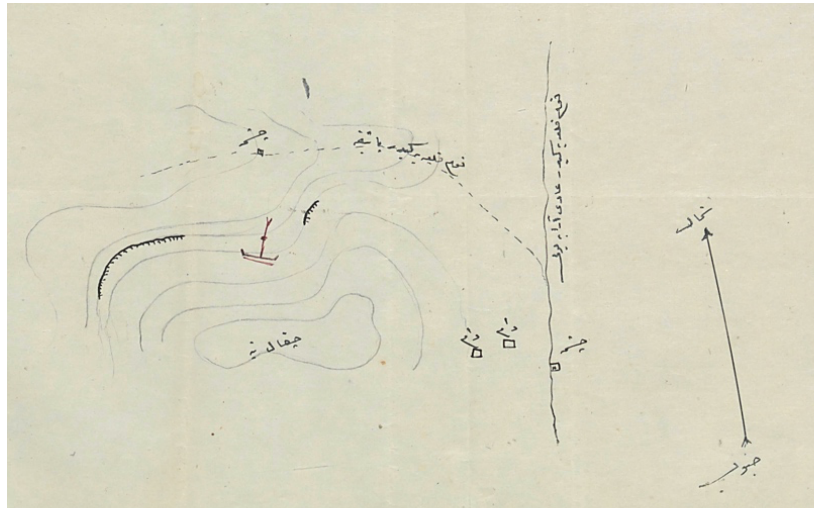
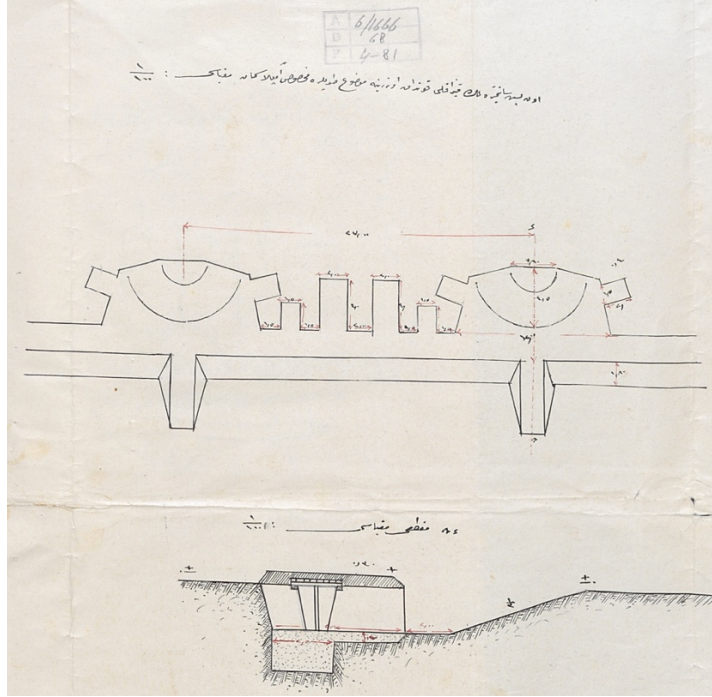
Ekler:

Ek 1: Çakaltepe Bataryası'nın Osmanlı Genelkurmayı Tarafından Hazırlanan Vaziyet Planı

Kaynak: ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 4623, Dosya Nu: 65, Fihrist Nu: 3-28.

Ek 2: Çakaltepe'ye Yerleştirilecek 15'lik Topların Yerleşim Planı

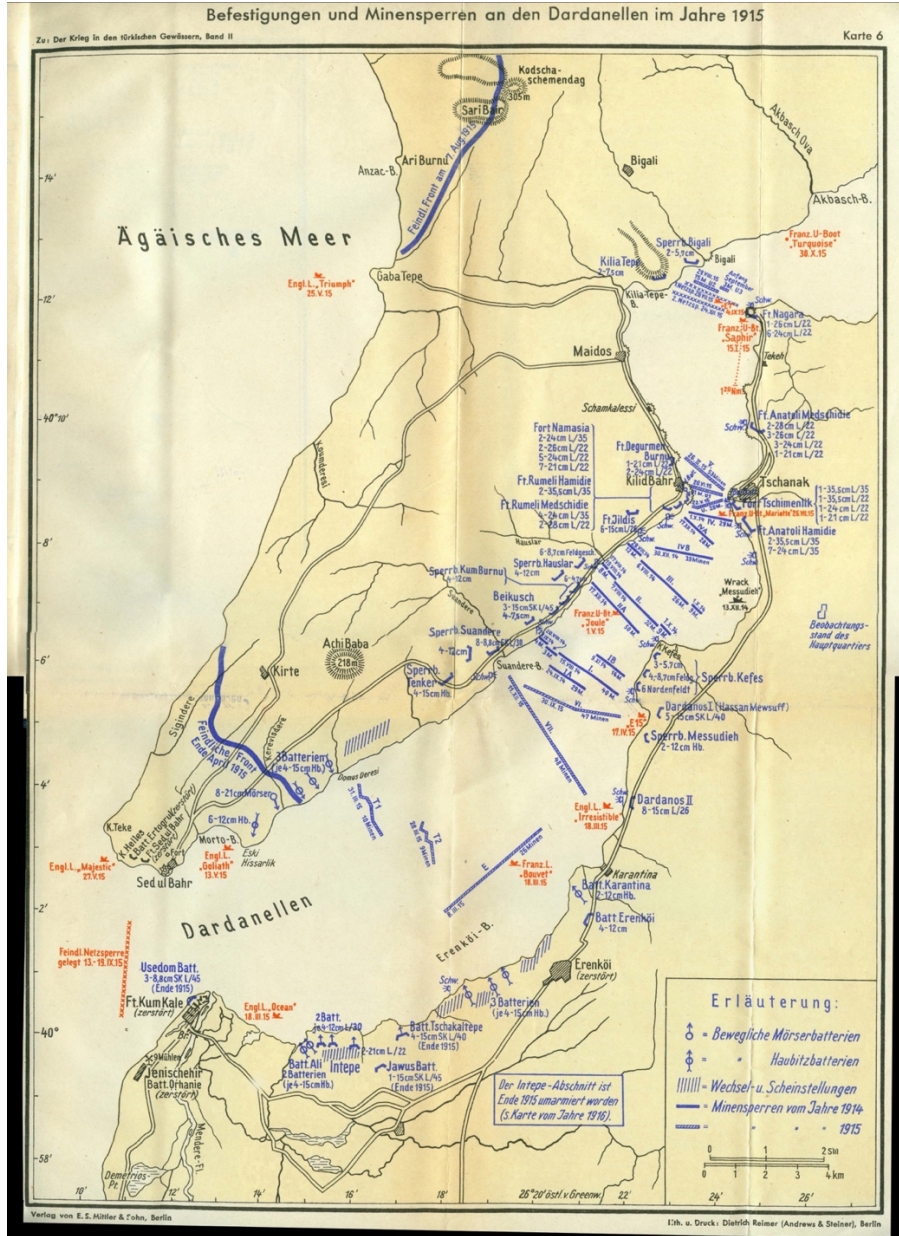
Kaynak: ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 4619, Dosya Nu: 49, Fihrist Nu: 4-81;
ATASE Arşivi, BDH, Klasör Nu: 4623, Dosya Nu 65, Fihrist Nu: 3-29.

Ek 3: Mehmet Ali Laga'nın Çakaltepe Bataryası'nı Tasvir Eden Sulu Boya Çizimi
(8 Kasım 1916)

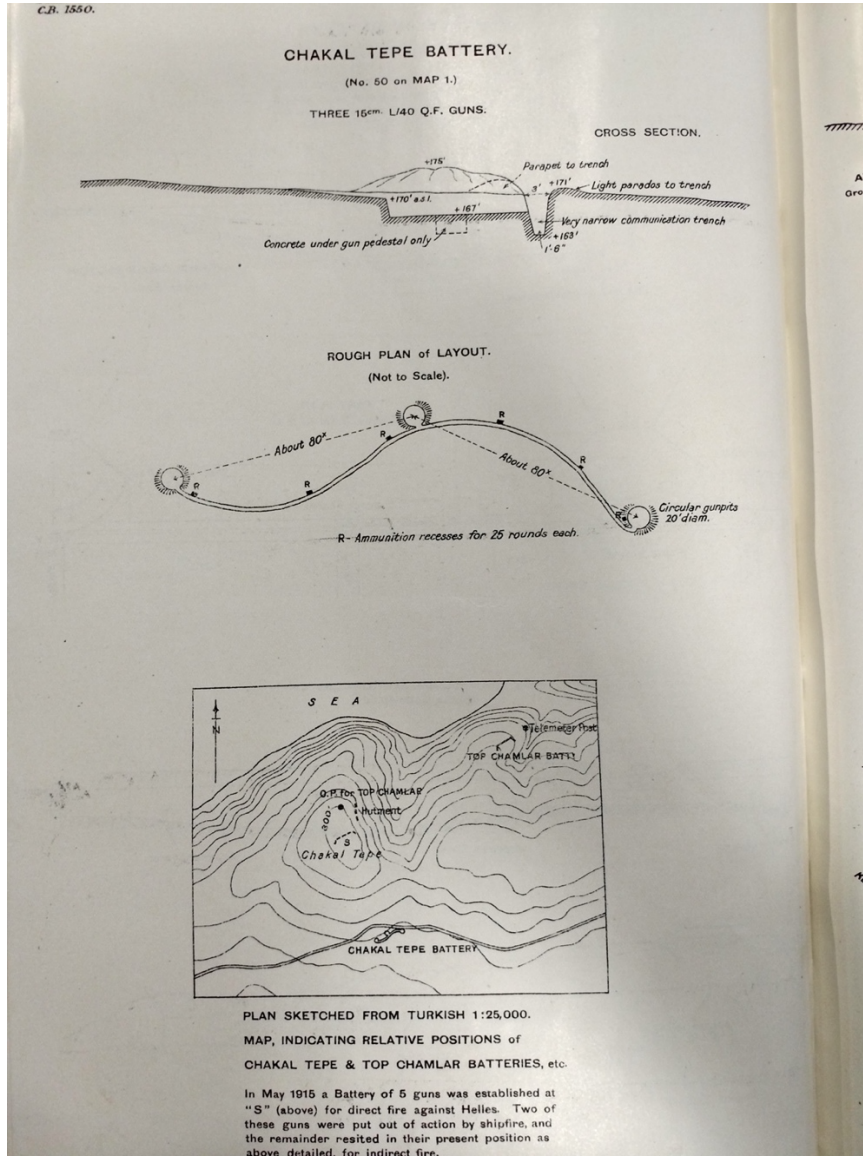
Kaynak: Çanakkale Deniz Müzesi Arşivi

Ek 4: 1915 Yılıın Sonunda Çakaltepe Bataryası'nda Mevcut Bulunan 4 adet 15'lik Top

Kaynak: Gunter Hartnagel Arşivi

Ek 5: 1919 tarihli Mitchell Raporu'nda Çakaltepe Bataryası'nın Vaziyet Planı

Kaynak: Report of the Committee Appointed to Investigate the Attacks Delivered on and the Enemy Defences of the Dardanelles Straits, 1919.